

В 48940

Др. Ст. ...
Київ, 1927

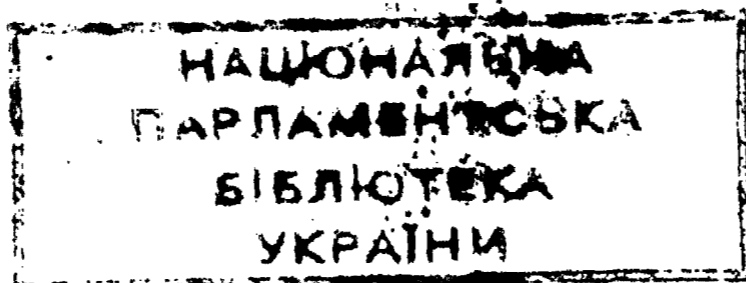
275

ВСЕНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК

Д. А. БАЛИКА

ПРО РЕКОМЕНДАЦІЙНУ
БІБЛІОГРАФІЮ

2. 42/587

У КИЇВІ

З друкарні П.-З. з ім. Леніна

1927

1306. 15 - 1924

[01].

Відбитка з „Бібліотечного Збірника“, ч. 3.

Київський Окрліт № 3070. 27.
Зам. № 131. Друк. 25 прим.

Про рекомендаційну бібліографію.

1. Місце рекомендаційної бібліографії у системі бібліографічного знання

„У схемі не тільки спеціально бібліологічної, але й загальної освіти бібліографія повинна зайняти місце, відповідне до її величезного значення для всієї праці над поширенням книг“, каже Н. А. Рубакин у передмові до 1-го тому „Среди книг“—і визначає 4 основні види бібліографії: „По-перше, бібліографія каталожна, що реєструє всякі друковані твори та класифікує їх незалежно від оцінки їхнього змісту. Сюди належать списки всіх, які виходять, книг, каталоги, як от Межова, каталоги книгарень і почасти бібліотек, видавництв, покажчики статтів, уміщених в різних журналах і т. и. Для бібліографії цієї категорії має інтерес усяка книга, незалежно від її вартости, книга взагалі, як така. По-друге, бібліографія рекомендаційна, покажчики особливо рекомендованих книг до читання, підручників для самоосвіти, програми домашнього читання й т. ин. Для бібліографії цього типу має інтерес не книга взагалі, а лише та, що її вважають за найкращу, тоб-то таку, що найбільше задовольняє саме ті вимоги, які з певною метою поставили складачі таких рекомендаційних каталогів. По-третє, бібліографія історична або еволюційна, що розгортає, так би мовити, хронологічну картину— еволюцію науково-філософських та літературно-громадських течій, загальну або окрему, еволюцію книжкових багатств в їх цілому або окремих галузей їх. Для цього типу бібліографії головний інтерес має не книга взагалі, і не краща тільки книга, а саме та, яка мала найбільший вплив в еволюції людства, в розвитку думки в її головних напрямках, в боротьбі думок і ідей. До цієї категорії можна залічити почасти й нашу працю [„Среди книг“]. Для бібліографії цього типу найбільше інтересу має, безперечно, еволюція й боротьба думок, теорій то що, і кожного автора розглядаємо бібліографічно в залежності від того історичного моменту, коли він народився й жив. По-четверте, нарешті, бібліографія психологічна, що розглядає й вивчає психологію книги, книжкової творчости та впливу, в залежності від психологічного типу її автора—виробника й читача—споживача... Психологічна бібліографія класифікує книги в кожному розділі за їх психічними типами, за читальницькими колами и т. ин. Почасти психологічний погляд є провідним у цій нашій праці [„Среди книг“].“

За сучасного стану бібліологічного знання навряд чи можна погодитися з класифікацією бібліографії, яку р. 1911 зробив Рубакин, але підстави й для такої класифікації, поміж різними іншими, у Рубакина безумовно є. Не вдаючись зовсім у крайність, не будучи прихильником пануючого поміж робітниками громадських бібліотек погляду на бібліографію, як на справу позашкільну, Рубакин методологіі, методам складання бібліографічних покажчиків, харак-

терові бібліографічної праці в своїй класифікації дав видиму перевагу; поділ бібліографії з цього погляду так само цінний і важливий, як і інші поділи й погляди на бібліографію, поширені в різноманітних підручниках і працях.

Рубакин називає бібліографію: 1) вичерпливу, реєстраційну (за його термінологією „каталожну“); 2) рекомендаційну; 3) історичну; 4) за соціальним призначенням („психологічну“, за його термінологією), але не говорить за топовібібліографію, біобібліографію, хронобібліографію, взагалі за спеціальну бібліографію, або за бібліографію місцеву, національну, міжнародну, чи за покажчики книг, брошур, листівок і т. ин., и т. ин., бо класифікація бібліографії „за предметом“, або „за місцем“, або „за формою матеріялу“—загально відома й не має такого інтересу й таких труднощів, як класифікація „за характером самих покажчиків“, „за методом складання“ різних покажчиків; за ознаками, встановленими в наслідок справжнього вивчення всіх процесів, які супроводять розшук, добір та групування книжкового матеріялу.

Децимальна система Міжнародного Бібліографічного Інституту в Брюсселі в „Manuel du Répertoire bibliographique Universel Publ. № 63 Bruxelles 1905“ передбачає чотири провідні для класифікації бібліографії погляди: „всі бібліографічні твори розподіляються за загальними прикметами, що їх визначають: за авторами, твори яких вони розглядають і описують, за формою творів, за краями, де описувані твори видруковано, за предметами, що про них вони трактують“.

Звідци: 011. Бібліографія всесвітня й міжнародна.

012. Бібліографія окремих авторів.

013. Бібліографія колективна, за окремими категоріями авторів. (Бібліографія літератури певного народу, раси—репертуар національної історії літератури. Основою цього поділу є належність авторів мовою до певної національності; містяться бібліографії творів усіх авторів даної нації, в якій би країні їхні твори не було видано. Бібліографія творів, написаних одною певною мовою. Бібліографія літературної історії мови. Бібліографія творів різних авторів, незалежно від національності, написаних одною певною мовою. Бібліографія творів одної певної доби.

Нарешті, до цього ж таки підвідділу входить бібліографія творів авторів одної певної корпорації або групи (педагогів, академиків, адвокатів та ин.).

014. Бібліографія творів окремого виду й форми.

015. Бібліографія, об'єднана місцем публікації творів (місцева бібліографія).

016. Бібліографія за спеціальними предметами. (Спеціальна бібліографія. Топобібліографія — про певну місцевість. Хронобібліографія—про певну добу).

На думку М. Б. І., всі бібліографічні праці розподіляються на 2 групи:—бібліографія в чистому вигляді, яка з існуючими колекціями книг не має стичности і є описом книг в ідеальному виді, та каталоги, що об'єднують певні колекції книг, зібрані в книгосховищах (бібліотеках) або опубліковані видавцями й книгарями. Тому каталогам призначається розділ 017.

Нарешті, розділ 019 призначено бібліографічним творам, що їх розподілено не за формою описуваних творів, не за формальними ознаками, а за характером бібліографічної праці, яку проробили складачі. Основою цього розділу є суть бібліографії самої в собі, а не форма описуваних творів. Бібліографічні твори розглядаються ніби дублікатно, з іншого погляду, ніж ми розглядали їх раніш, і розділи не комбінуються з загальними підрозділами (011-017), а існують самостійно, по-за ними. „Чи публікації періодичні чи неперіодичні; надруковані в формі томів чи окремих аркушів; чи це прості (звичайні) списки книг чи в супроводі рецензій і критично-бібліографічних оцінок; чи це загальні інвентарні списки книг чи розподілені за певними категоріями, систематизовані за тою або іншою класифікаційною системою“,—усі ці й інші аналогічні вказівки мають велику вагу и для бібліографа й для читачів.

Отже, М. Б. І. до раніш визначених чотирьох поглядів, до 4 ознак додає ще п'яту ознаку—розподіл бібліографічних творів не за загальними даними (авторство, форма творів, край, предмет), а за характером праці складача.

Маємо дублікатну класифікацію бібліографії:

019. 1. За періодами публікацій:

019. 11 Бібліографічні списки, що виходять періодично;

019. 12 Бібліографічні списки не періодичні;

019. 2. За характером бібліографічних списків:

019. 21. Бібліографія повна (тоб-то такі бібліографічні списки, в яких містяться не тільки вибрані книги, але й взагалі всі книги в міру їх виходу);

019. 22 Бібліографія вибрана. Списки основних і рекомендованих книг.

019. 3 За формою редакції описів книг:

019. 31. Бібліографічні списки, в яких титули книг виписано докладно, на підставі всіх бібліографічних правил;

019. 32. Бібліографії зі скороченими описами книг.

019. 4. За критичним характером:

019. 41. Критична бібліографія.

Описи книг у цій бібліографії йдуть у супроводі аналітичних та критичних уваг, в яких бібліограф характеризує книги, ухваляючи їх або осуджуючи.

Критичну бібліографію не треба плутати з бібліографією вибраною, в якій бібліограф обмежується самими тільки ухваленими ним творами. Бібліографії повні й вибрані можуть бути критичними так само, як ті й другі можуть критичними й не бути. Такі списки, в яких бібліограф сам критичних уваг не робить, а лише на них посиляється, за критичну бібліографію вважати не слід.

019. 42. Бібліографія не критична. Прості бібліографічні списки.
 019. 5. За формою публікації або складання:
 019. 51. Бібліографії опубліковані окремо в формі книг;
 019. 52. „ „ в періодичних збірниках;
 019. 53. „ „ в формі плакатів;
 019. 54. „ „ на картках.
 019. 6. За формою класифікації заголовків:
 019. 61. Класифіковані за вхідним номером, інвентарні;
 019. 62. „ „ прізвищами авторів, абеткові;
 019. 63. „ „ предметами;
 019. 631. „ „ в словниковій формі;
 019. 632. „ систематично, за класами.

Чверть віку тому Міжнародний Бібліографічний Інститут запропонував відрізнити „бібліографію повну“ й „бібліографію вибрану“ — списки основних і рекомендованих книг, також і окремий вид бібліографії — „за критичним характером“ — „бібліографію критичну“, яка визначається тим, що описи книг у цій бібліографії даються в супроводі аналітичних і критичних уваг, якими бібліограф характеризує книги, ухвалюючи їх або осуджуючи. Отже в Manuel'і М. Б. І. терміну „рекомендаційна“ бібліографія ще нема. В працях К. Н. Дерунова („Примерный библиотечный каталог“) і Поля Отле („Организация умственного труда“) залишено той самий термін „вибрана“, а не „рекомендаційна“ бібліографія, але по суті всі вони мають на увазі „списки основних і рекомендованих книг“, не саму „повність“ або „неповність“ бібліографії, але й момент добору й рекомендацію книг читачам. Вибрану бібліографію Manuel не плутає з критичною, бо перша обмежується лише творами, які ухвалює бібліограф, а остання супроводить описи книги аналітичними й критичними увагами; а в тім список „ухвалених“ творів уже криє в собі „критичний характер“ вибраної бібліографії, а критична бібліографія таїть в самій собі рекомендацію.

Спробуємо уточнити питання про „рекомендаційну“ бібліографію, виходячи з сучасних класифікацій бібліологічного знання. В „Ser-tum Bibliologicum“, збірнику присвяченому проф. А. І. Малєйну (Гиз.-П. 1922), опубліковано статтю покійного С. А. Венгерова „Наша задача“. З С. А. Венгерова, як бібліографа, завше був прямий і впертий прихильник того „об'єктивного“, „академічного“ напрямку, що, як каже К. Дерунов, майже неподільно панував на протязі двохвікового розвитку російської бібліографії. Для нього бібліографія — „живий образ абсолютної байдужости. Бібліограф безстрашно реєструє все, — геніяльний твір і макулатурний лубок для нього однаково

числа каталога“. Як основний камінь, кладеться принцип чистісінького формалізму¹⁾. В гонитві за числом нижкових заголовків, за „вичерпливою“, „ідеальною“ їх повністю, „вчені“ бібліографи „об’єктивного“, „академічного“ напрямку не тільки ідеально—повного, але й будь—якого загального зведеного систематичного книжкового опису до цього часу не дали²⁾. Далі розмов за бібліографічний репертуар за національну, міжнародну та всесвітню бібліографію, за розподіл усіх бібліографічних творів за авторами, краями, предметами, за описування „de visu“, далі схем, аритметизації, всеруїнницької гонитви за числом заголовків та великої сили бібліографічних карток—справа не йшла. Тим більшої ціни набуває визнання проф. С. Венгерова перед смертю, в названій вище статті. Не тільки революційний, але й перед-революційний книжковий потік лякає Венгерова; потік загрожує обернутися в „книжковий потоп“, в якому потопає всякий, хто ставить собі мету знати в обраній ним ділянці науки „літературу предмета“. І зовсім загибає в ньому звичайний читач, що не є фахівцем, а просто цікавиться книжними новинами. Як каже Венгерів, навіть з вузьких фахів виходить стільки нових праць, що вичерпливо всього допілювати майже неможливо, перед потоком—потопом розгублюється всякий фахівець (поминувши вже звичайного читача). Отже, на чільне місце повинні виступити актуальне значення й провідна роля бібліографії. Проф. Венгерів накреслює такі шляхи бібліографічної праці: 1) реєстрація в „Книжной Летописи“ друкованого матеріалу, 2) видання систематичних покажчиків з різних галузей наук і літератури, тоб-то „систематична бібліографія“; 3) спроба подавати в журналах списки нових книг з побіжною характеристикою кожної книги, те, що Венгерів пропонує назвати „критичною бібліографією“, розуміючи під цим словом „щось ніби рекомендаційний каталог“ („нечто вроде рекомендательного каталога“); 4) поруч із побіжною критичною бібліографією, тоб-то зі списками книг із побіжною характеристикою, йде складання оглядів новин у тій чи іншій галузі знання. „В оглядах теж за кожну книгу говориться небогато, часто не більше 3—4 рядків, але вони містять в собі, як що можна так висловитись, надто густу кваліфікацію“. На думку Венгерова, як бачимо, читачеві буде подано пораду, якщо методи складання бібліографічних покажчиків буде змінено. Крім реєстрації, має вагу видання систематичних покажчиків; але цієї систематизації вже мало. Конче треба перейти до рекомендаційних каталогів—до оглядів новин і до списків книг із побіжною характеристикою кожної книги. Маємо цілковите зречення бібліографії „об’єктивного“, „академічного“ напрямку; не реєстрація—живий образ байдужості, а оцінка й рекомендація. Питання про розподіл бібліографічних творів не за загальними даними (авторство, форма творів, край, предмет), а й за характером праці складача,

1) Див. К. Дерунов. „Библиография русских рецензий“. Орел. 1924.

2) Там же таки.

п'ята ознака розподілу в Мануел'ї, стає за першу ознаку, за головну ознаку, бо цей поділ за характером бібліографічної праці, справді, базується й на суті бібліографії самої в собі й на вимогах до бібліографії цього „ключа до всякого знання“, які ставлять їй читачі. У Венгерова поняття „рекомендаційний“ каталог є ширшим від поняття „критична бібліографія“ і одночасно до „рекомендаційного“ каталогу не тільки заводиться вибрану літературу, а й мається на увазі дати побіжну характеристику кожної нової книги. Огляди новин і списки книг із побіжною характеристикою кожної нової книги— все це, за словами Венгерова, повинно відігравати роль рекомендаційного каталогу.

Тепер ми маємо більше даних, щоб розглянутися в цих складних термінах (вибрана бібліографія, рекомендаційна, критична й т. ин.) і більше підстав, щоб погодитися коли не з усіма назвами видів бібліографії, які подає Н. А. Рубакин, то принаймні з більшістю цих назв, також із принципом класифікації бібліографії за характером бібліографічної праці, за методом складання бібліографічних покажчиків насамперед, а потім вже й за даними більш загальними (авторство, форма бібліографічних творів, край, предмет).

Не зупиняючись на тезах до доповіді на 1 Всеросійському Бібліографічному З'їзді К. Н. Дерунова, в яких з'ясовується суть критичної бібліографії, як бібліографії рецензій, ні на спробах Н. М. Сомова (що в Інституті Журналістики читав курс „Критичної бібліографії“), наведемо де-які думки про реєстраційну та рекомендаційну бібліографію, що їх висловив на Першому Всеросійському Бібліографічному З'їзді Я. П. Гребенщиков. Ці думки з'ясовують де-що у Венгерова й допоможуть нам краще розглянутися в найскладніших питаннях сучасної бібліографії. Я. П. Гребенщиков поставив питання одвертіше й щиріше, ніж багато бібліографів його ставили; він пробує завести до бібліографії не тільки книгу, бібліографа, рецензента, але й читача. Як що бібліографія потрібна й корисна взагалі, то лише в зв'язку з тими конкретними завданнями, з якими до бібліографічних творів вдається читач. З якими ж саме конкретними завданнями звертається до бібліографічних творів читач? Як каже доповідач, присутніх відповідей три.

Перша відповідь. Читач вдається до бібліографії, щоб знайти правдиві відомості про книгу (статтю), яка його цікавить. Знайти докладні відомості про книги (статті), щоб потім фізично ці книги здобути (взяти в бібліотеці, в книгарні й т. ин.) Таке завдання має кожна інформаційна, загальна бібліографія, що базується на докладному описові й (переважно) на абетковому розміщенні матеріялу.

Друга відповідь. В бібліографічній праці читач намагається знайти літературу, яка б вичерпувала певну галузь знання, тему, предмет, питання. Тут видиме сподівання знайти в бібліографії найважливіше з даного питання, головне, класичне. Мова йде за моно-

графічну літературу, яка будується на основах усякого роду класифікацій. Порядок розміщення матеріалу—систематичний. Метода праці—вибір на (за ознакою самої книги,—й тільки книги).

І третя відповідь. Читачеві конче треба здобути з покажчиків те, що є кращого. Кращого для нього (даного читача) з усіма його запитаннями. Рекомендаційні покажчики. Анотації. В основі праці—дослідження книги, критичне ставлення до оцінки книги. Метода праці—та сама вибір на (вибір із монографії до питання), але вже за ознакою не самої лише книги, а й читача ¹⁾.

Венгеров і доповідач на 1-му Всеросійському Бібліографічному З'їзді 1924 р., як бачимо, зішлись на тому, що реєстраційній бібліографії лишилася інформаційна, сама інформаційна роля—„щоб знайти правдиві відомості про книгу (статтю), яка цікавить читача“. Систематизація, видання систематичних покажчиків з різних галузей наук і літератури, бібліографічні монографії—це крок, що наближає книгу до читача. Але цього, видимо, не досить. Поруч із бажанням читача знайти літературу, яка б вичерпувала певну галузь знання, тему, предмет, питання, читач іще бажає знайти найважливіше з питання, головне, класичне, вибрану літературу. Добір матеріалу за ознакою даної науки й за ознакою „головне, класичне, найважливіше з питання“—видимий. Отже, поруч із систематизацією потрібна й рекомендація, яка можлива так у вигляді критичних уваг, побіжної для кожної книги характеристики в такому вичерпливому спискові книг з даного питання (монографії), як і в вигляді складання окремих списків, (вибраних списків кращих книг) і в формі оглядів. Нарешті, читачеві треба знати з покажчиків не тільки краще, але й краще для нього, для даного читача з усіма його запитаннями. Метода праці та сама—добір матеріалу, вибір із бібліографічної монографії до питання, але вже з уставленням на дану групу читачів (за соціальною ознакою, ознакою віку, статі, виробничо-технічною ознакою й т. и.). Я. П. Гребенщиков збузив свої відповіді, збужує й рекомендаційні покажчики й анотаційну бібліографію, застосовуючи їх лише до „третьої відповіді“, але в головному він правдиво й у повній згоді з Венгеровим накреслює новий підхід до класифікації бібліографії, далекий від того, що панував; далекий від того „об'єктивного“ напрямку, коли визнавали саму лише реєстрацію без оцінки, як живий образ науковості й бібліографічності, а поділ бібліографії переводили за самими лише загальними даними, що його визначають (за авторами, за формою творів, за краями й предметами). Цей новий підхід виходить від характеру праці бібліографа та від вимог читача.

На підставі сказаного, маємо тепер класифікацію бібліографії в такому вигляді:

¹⁾ Труды Первого Всерос. Библиограф. Съезда в Москве 2—8 дек. 1924. Москва. 1926. Стр. 177—178. Див. також стр. 185.

а) за періодами публікації: бібліографічні списки, що виходять періодично; бібліограф. списки, що виходять неперіодично;

б) за характером бібліографічних списків: бібліографія повна; бібліографія вибірна;

в) за формою редакції описів книг: титули творів виписано докладно; з скороченими записами книг;

г) за критичним характером: бібліографія критична; звичайні бібліографічні списки;

д) за формами публікації або складання: в формі книг, в журналах, в формі плакатів і т. и.

е) за формою класифікації заголовків: інвентарна, абеткова, систематична й т. и. й т. и.

ж) за анотуванням книги: списки з анотаціями; звичайні бібліографічні списки, без анотацій;

з) за вказівкою на призначення книги: списки книг із вказівкою на соціальне призначення книг; звичайні бібліографічні списки.

Ясно що бібліографії повні й вибрані можуть одночасно бути й критичними й анотаційними, й за соціальним призначенням, так само ті й інші можуть такими й не бути.

Для нас важило те, щоб назвати основні поділи, характерні для показчиків. Ці поділи—ознаки, як бачимо, не суперечать, а доповнюють дані Мануел'я. Перехресчування цих поділів може на практиці дати всю різноманітність показчиків ¹⁾ і тим, справді, сприяє наближенню книги до читачів. На практиці в бібліографію чим раз більше входить читач. Ті конкретні завдання, з якими він вдається до бібліографічних творів, примушують бібліографа йти шляхом найпотрібнішого перехресчування в бібліографії згаданих вище ознак. В наслідок цього ми маємо загальновідомі види бібліографії, засновані на зазначених вище поділах—ознаках, але в термінології більш загальній, яка обіймає ці ознаки в їх головних сполученнях. Маємо:

1. Бібліографію реєстраційну, вичерпливу, повну так загальну, як і систематичну, в своїй суті описову: „живий образ абсолютної байдужості“.

2. Бібліографію рекомендаційну, тоб-то 1) „вибрану“, що відзначає кращі книги чи книги й кращі й відповідні для різних груп читачів; її можна зробити й критичною, й анотаційною, й за соціальним призначенням,—та 2) „повну“, коли описи книг ідуть в супроводі аналітичних і критичних уваг або вказівок на соціальне призначення.

¹⁾ Приклад: 1) систематичність класифікації заголовків (§ f) і повність (§ b) дають бібліографію систематичну; або 2) вказівка на призначення книги (§ h) і повність (§ b) бібліографію з указівкою на соціальне призначення (наприклад „Літопис Українського Друку“).

3. Бібліографію за соціальним призначенням, коли книги класифіковано за психічними типами, за колами читачів з більшою деталізацією, ніж це вживається в бібліографії рекомендаційній (наприклад, спеціальні психологічні каталоги).

Що до „бібліографії критичної“, то під нею починають розуміти головним чином бібліографію рецензій (зведені покажчики рецензій), а не критичні уваги до книги при бібліографічному описуванні.

В бібліографії рекомендаційній, критичній, за соціальним призначенням, як основний елемент, скрізь входять (це ясно видно з сказаного раніш) цінувальні думки, а не „об'єктивність“ в значенні бібліографічної байдужості; одночасно ставиться основна мета—найощадніша цілева інформація читача та допомога йому в доборі книг і найраціональнішому їх використанні. Отже, „рекомендаційною“ бібліографією в широкому розумінні ми називаємо „всякий опис книги та всяке групування бібліографічних описів, що містять у собі, як основний елемент, цінувальні думки й одночасно ставлять собі за основну мету як найощаднішу цілеву інформацію читача й допомогу йому в виборі книг та найраціональнішому їх використанні“¹⁾, каже Л. Троповський, доповідач про проблеми рекомендаційної бібліографії на II Всеросійському Бібліографічному З'їзді (1926 р.) „Рекомендаційна (критична) бібліографія ставить собі трохи інші цілі, ніж бібліографія описова“, стверджує в VI томі „Большой Советской Энциклопедии“ Директор Російської Книжної Палати Н. Ф. Яницький. „Коли остання в ідеалі намагається все обійняти, вичерпати, то перша наперед зрікається цього, маючи за своє головне завдання — зробити добір шляхом оцінки творів; ось чому рекомендаційна бібліографія, даючи опис книги, як і бібліографія описова, прилучає до нього оцінку, більш-менш докладну, в залежності від характеру праці. Рекомендаційні бібліографічні праці звичайно поминають все незначне; матеріал поважніший, на якому може спинитися увага читачева, вони оцінюють, подаючи короткий зміст книги, зазначаючи її позитивні й негативні сторони й т. інше. Подаючи оцінку, рекомендаційна бібліографія стає за керманіча читачеві“²⁾. І Троповський і Яницький ознаки критичної бібліографії заводять до бібліографії рекомендаційної. Яницький поруч із словом „рекомендаційна“ ставить навіть у дужках, як пояснення, слово „критична“. І Троповської і Яницький визнають момент добору книг в рекомендаційній бібліографії, характер—вибраної бібліографії, але Троповський послідовніше під бібліографією рекомендаційною розуміє „всякий опис книг і всяке групування бібліографічних описів, що містять у собі, як основний елемент, цінувальні думки“, тим часом як Яницький сам собі суперечить і, кажучи за бібліографію рекомендаційну, має на увазі лише „вибрану“ бібліографію.

¹⁾ Див. „II Всерос. Библиогр. С'езд“. Тезисы к докладам“. М. 1926, стр. 35—36.

²⁾ Большая Сов. Энциклопедия, т. VI, стор. 120—121.

Природна річ, що й формами рекомендаційної бібліографії не є лише списки вибраних книг або огляди, але: а) список виборчий; б) список с умовними цінувальними означеннями; в) список з групуванням за соціальним призначенням (ріжних типів); г) анотований список (різні типи—з особистими анотаціями, з витягами з оцінок, з витягами з елементів книги), д) огляди (різні типи); е) покажчик, ж) каталог, з) звід рецензій, и) рецензії, к) інформаційна бібліографічна праця; л) агітаційні форми рекомендації книги (агітаційна, плакатна реклама, усна пропаганда книги й т. ин.). „Каталожна“ бібліографія, що її неправильно трактував Н. Рубакин, тут ставиться також на належне місце, бо включається в бібліографію рекомендаційну.

2. Значення рекомендаційної бібліографії, її сучасний стан та намічені проблеми.

Ми з'ясували, що бібліографії можуть бути повними й вибраними, критичними, анотаційними, за соціальним призначенням і т. ин.; одночасно з тим повні й вибрані можуть бути критичними або без критичних уваг, з указівкою на соціальне призначення або без таких вказівок, з анотаціями й без анотацій. Характер бібліографічної праці виразно міняється в залежності від того, чи дається звичайний опис книг, перелік зовнішніх ознак видання (автор, титул і т. ин.), чи також і оцінка його. В залежності від цього й відрізняють дві основні галузі бібліографії: бібліографію реєстраційну й бібліографію рекомендаційну (критичну). Отже бібліографія рекомендаційна відрізняється від бібліографії реєстраційної. В неї входить і бібліографія критична. Але з другого боку її не можна плутати зі звичайною літературною критикою. Тому перед нами повстають проблеми цієї критики: оцінка бібліографа й оцінка критика одмінні, бо вони прямують до різних цілей. Н. Лисовський у статті про Д. В. Ульянинського (Библиограф. Известия. М. 1918. Стор. 22) каже:

„Д. В. поклав на себе завдання — дати лише зовнішній бібліографічний опис книг, розуміючи тут бібліографію, як книгоописання, як історію книг, що відрізняється від критики й історії літератури, як історії ідей. Не вдаючись в докладну аналізу цього тлумачення, скажемо лише, що бібліографія по суті зовсім не відкидає ознайомлення зі змістом книги, та що таке ознайомлення, не міняючи значення бібліографії, як книгоописання, зовсім не повинно викликати в неї намагання відійти в неналежну їй ділянку історії літератури“.

Основною метою для історика літератури є — аналізувати ідеї соціального й формального значення твору, визначити його питому вагу в загальному літературному розвитку; основна ідея, провідна нитка бібліографа полягає в тому, щоб вивчити еволюцію книги що до її якості й кількості, об'єднуючи різні знання, які її, книги, торкаються.

Як що їх не можна розмежувати цілком, бо всі науки що торкаються книги і вивчають книгу з того чи іншого погляду, між

собою зв'язані, все таки є наявні істотні відміни й по суті й у формах, в які бібліографічне знання книг виливається.

Якою ж повинні бути оцінка, критичні уваги в рекомендаційній (критичній) бібліографії?

Щоб з'ясувати це питання й уточнити його, треба перейти до практичного боку справи.

Після 1905 р., а надто після Жовтневої Революції рекомендаційна бібліографія набула надзвичайно сильного розвитку; оцінці книг і групуванню їх за якоюсь ознакою в списки надається величезної ваги, соціальне й культурне значення рекомендаційної бібліографії з кожним роком росте. За відмінну рису рекомендаційних списків в післяреволюційні роки треба визнати їх вплив на продукцію книги, на редакційні плани видавництва. Планування книжної продукції в залежності від рекомендаційної (критичної) бібліографії накладає на сучасних бібліографів велику відповідальність В СРСР, де планова засада надто розвинута, бібліограф повинен стояти на відповідній вишині. А тим часом бібліографи СРСР, складаючи багато найрізноманітніших рекомендаційних списків, списків не тільки інформаційного характеру (не тільки повідомні списки літератури з окремих питань, що містяться в журналах, газетах), не тільки списків книг, пристосованих до певних календарних дат, але й критичних оглядів літератури з певних галузей знання й рекомендаційних показників для самоосвіти, для навчальної праці студентства, для аспірантури, для наукової роботи, — бібліографи СРСР ні правил, ні норм своєї праці поки-що не виробили. Кожен автор працював, над чим хотів і як хотів. Недбальство й кустарництво, як каже Я. П. Гребенщиков, — головні властивості цього типу бібліографії. Соціальне й культурне значення рекомендаційної бібліографії росте, відповідальність кожного списку, кожної рецензії велика, попит на рекомендаційну бібліографію й читача масового, й фахівця, й видавництв збільшується, але жодної з тем рекомендаційної бібліографії не розглядали серйозно ні в нашій теоретичній літературі з бібліографії, ні в доповідях на з'їздах і в Товариствах. Ми не кажемо за спроби Л. Троповського на II-му Всеросійському Бібліографічному З'їзді поставити „Проблеми рекомендательной библиографии“, ні за поодинокі спроби Фомина А. Г., Жука І. П., автора цих рядків, Боровського А. А. з'ясувати питання про анотації, про соціальне призначення книги, про точну термінологію, про точні назви читальницьких груп (коли в рецензії, в анотації, в критичній увазі треба показати придатність книги). В морі практичної праці, що її бібліографи проробили, потонуло багато розрізаних, випадкових теоретичних міркувань їх авторів, і ніхто всіх цих міркувань не об'єднав і не поставив на обговорення.

Що робиться?

Рекомендаційна (критична) бібліографія зайняла поважне місце в масовій політично-освітній роботі. Політично-агітаційні й самоосвітні показники, як от „красный календарь“, листівки, газетні

оголошення, плакати, різні програми читання, також бібліотечні каталоги й бібліографічні посібники для укомплектування бібліотек — загальновідомі. Поруч з ними видавництва випускають і повідомні списки літератури, і критичні огляди літератури, і рецензії на книги. Одночасно, в наукових бібліотеках, в наукових журналах, у виданнях різних науково-дослідчих кафедр, комісій, у підручниках ВИШ'ів, у праці кабінетів-лабораторій, у консультативно-бібліографічних бюрох—теж друкуються списки рекомендованих наукових книг, подаються інформаційні огляди найважливішої чужоземної літератури, критичні огляди літератури з певних галузей знання, бібліографічні доповіді, рецензії й т. п. й т. п. Усе це робиться при ідеологічній невитриманості, иноді навіть у одному й тому ж такі органі преси, при відсутності цілком авторитетної й компетентної редакції бібліографічних розділів у літературних та громадських журналах і газетах.

Невитриманість і бібліографічні помилки в підручниках і посібниках для ВИШ'ів, в наукових журналах і в різних тематичних покажчиках, надто в тих покажчиках літератури, які складає науковий фахівець для аспірантів, студентства або подає в своїх працях, як „джерела“—бувають просто дивовижні.

Що-до рецензій, то стало звичайною річчю—їхне запізнення, відсутність плану, випадковий характер, непотрібна різноманітність і дріб'язковість в таких спеціальних журналах, де можна було-б сподіватись нерозкиданости й повности.

Рекомендаційна бібліографія в своїй ніби повності та різноманітності криє просто анархічність й неоформленість. А там, де постає питання про науковий журнал, про спеціально-наукову рекомендаційну бібліографію, вчені автори покажчиків особливо завзято відмахуються від усяких норм, не визнають значення уніфікаційних правил, які лише й можуть вивести на шлях цей вид бібліографії, усунути величезне зло шкідливої різноманітности, недбальства та справжнього кустарництва.

Ми вважали б за корисне висвітлити більшість вад цього виду бібліографії, бо після нашої попередньої складної аналізи того, як цей вид утворювався, які ознаки, невідмінні ознаки (оцінка, цілева інформація, соціальне призначення) він має, повинно, як наслідок, стати ясним, що не всяке критичне зауваження є оцінка, не всяка оцінка є об'єктивною, компетентною й буде повною, не всяка цілева інформація та вказівка на соціальне призначення дійсно потрібні; не кожна анотація буде „анотацією“. Питання про рецензії, про анотації, про соціальне призначення (їх значення, характер, способи написання, їх відміна від історично-літературних уваг і т. ин.)—впливають самі собою—і доки вони не будуть розв'язані не тільки для бібліографа масових політично-освітніх покажчиків, але особливо для рецензій, для вчених фахівців, для вчених бібліографів, взагалі для осіб, що не тільки ведуть політично-агітаційні або повідомні списки, а й провадять науково-дослідчу роботу, — до того часу не буде

справжньої рекомендаційної, критичної бібліографії, будуть лише випадкові списки, „вибраність“ і „критичність“ яких дуже сумнівні.

Складачам масових політично-освітніх покажчиків повинні давати апробований книжковий матеріал; бібліотекарі, педагоги, видавці вимагають від фахівця та вченого бібліографа справжньої рецензії, справжньої оцінки книги, повної, де було б зазначено всі властивості „книги“, подано коротко зміст книги, зазначено особливості її, характер, наукову вартість або ненауковість, соціальне призначення. Тим же таки особам потрібні списки рекомендованих книг, „вибраної“ літератури; потрібні їм також і повні списки з умовними цінувальними означеннями; їм потрібні й огляди, й покажчики, й зводи рецензій і т. и. Що до кожної з цих бібліографічних форм повстають специфічні методичні і технічні питання, часто складні, які, за словами Л. Троповського, вимагають, щоб їх розв'язати й унормувати.

Посилання вчених фахівців на спеціальну „наукову“ бібліографію питання не розв'язують, бо переведена раніш (у першому розділі) аналіза повинна цілком унаочнити, де починається й де кінчається спеціальна „систематична“ бібліографія та де починається ділянка „рекомендаційної (критичної)“ бібліографії. Систематична спеціальна бібліографія може бути або описовою або цінувальною. Коли вже йдеться про оцінку книги, про „виборчий“ список, про реферат, огляд і т. ин., ми неодмінно натрапляємо на проблеми рекомендаційної, критичної бібліографії, які треба розв'язати; на весь зріст для нас зараз встають питання й про анотацію, й про рецензії, й про соціальне призначення і взагалі про проблеми об'єктивності, компетенції, класифікації в нашій оцінці й в нашому спискові.

Висновки напрошуються самі: і вченому бібліографові, и кожному фахівцеві, що рекомендує літературу в своїх трудах і в своїй педагогічній праці, редакторів літературних, громадсько-популярних і наукових журналів—усім треба знати правила й норми рекомендаційної бібліографії. Вченим бібліографам конче треба розпочати систематичну розробку цих норм, бо до цього дня багато зроблено для бібліографії реєстраційної, описової, але майже нічого, в усякому разі дуже мало обняла теоретична думка в царині бібліографії рекомендаційної (критичної). Коли де-які журнали (наприклад, „Записки Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка“ у Львові) правильно вхопили тропи, коли багато наукових медичних журналів УСРР та СРСР в цілому налагоджують і реферати, й огляди, й списки рекомендованих книг,—в більшості журналів, у виданнях різних науково-дослідчих катедр, комісій, в підручниках для ВИШ'ів, у праці окремих осіб—нема й планової засади, і не розв'язано правильно методичних та технічних питань у розділах рекомендаційної (критичної) бібліографії.

Який же шлях позначають кращі журнали й проказує той малий теоретичний багаж, що вже у нас є?

Це той шлях, що на ньому 1) розв'язуються так звані „основні“, принципові проблеми рекомендаційної бібліографії з одного боку та 2) вивчаються окремі форми рекомендаційної бібліографії, які вже існують. Вивчаючи ці форми, натрапляємо на питання: що таке анотація та які її види? Що таке бібліографічний огляд (різні типи), реферат, покажчик? Що таке групування за „соціальним призначенням книг“? Як пишеться та з яких частин складається рецензія? Які типи рекомендаційних покажчиків треба брати для політично-освітніх і наукових бібліотек і т. и. й т. и.

Розв'язуючи основні, принципові проблеми рекомендаційної (критичної) бібліографії, говорять не про форми, а про загальні питання, які в бібліографа повстають та на які він повинен уважати, щоб краще переводити бібліографування. Ці проблеми значною мірою говорять про те, якими повинні бути оцінка, критичні uwagi в рекомендаційній бібліографії, як досягти кращої оцінки, тоб-то уточнюють питання про „критику“ в бібліографії.

Зазначивши основні принципові проблеми рекомендаційної бібліографії, ми тим допоможемо краще творити різні форми її, бо „рецензію“, „анотацію“, „реферат“, „огляд“, „покажчик“ (красний календар, листівку, список джерел, список літератури, яка б поповнювала знання, зачерпнуті з підручника и т. ин.), „каталог“ (бібліотечний і видавничий)—треба органічно ув'язати з рекомендаційною бібліографією; потрібна також ув'язка всіх їх поміж собою.

Основні проблеми рекомендаційної бібліографії знаходимо в доповіді Л. Троповського на II Всеросійському Бібліографічному З'їзді, що відбувся в Москві в листопаді—грудні 1926 року.

Це проблеми: 1) об'єктивності; 2) компетенції; 3) авторитетності; 4) динамічності, тоб-то співвідношення між оцінкою даної книги та раніш виданими й новими з цього питання працями, а також у зв'язку з низкою змінних умов (час, місце); 5) проблема розкладу змісту книг, щоб перевести комплексне групування окремих їх частин, що має особливу вагу для потреб навчальних та самоосвіти; 6) утворення єдиної системи класифікації и термінології для різних елементів оцінки та вияснення соціального призначення книг (типів читачів, доступності, вартості, типів книги та ин.); 7) проблема такого оформлення бібліографічних праць, яке зробило б їх як най-доступнішим широким колам читачів; 8) проблема плановості; 9) проблема організаційної ув'язки різних бібліографічних праць, щоб уникнути паралелізму та забезпечити колективне співробітництво.

Проблема об'єктивності. Для бібліографа старої школи між „об'єктивністю“ й „оцінкою“ завше була суперечність. Під „об'єктивністю“ розуміли „байдужість“, „втілення абсолютної байдужості“. В новому розумінні, як каже доповідач:—„у класовому ставленні питання“, об'єктивність не є ні байдужість, ні формалізм, ні нейтральність, ні еклектизм“. „Виходячи з основних цілей класи, яким культура даної доби (й бібліографії зокрема) підлягає, цілком можливо об'єктивно, науково визначити, чи відповідає книга...здій-

сненню тих цілей та інтересам класи (в їх цілому й у дрібницях). Звідци той висновок, що рекомендаційна бібліографія в СРСР критеріями й методами оцінки може бути лише революційно-марксистською“ (II Всеросс. Библиограф. С'езд. Тезиси к докладам М. 1926. Стран. 36). Цілком природньо цю формулу Троповського поширити вважаючи не тільки на ідеологічний напрям, але й на науковість чи ненауковість даної праці. Можна вважати, що кожен бібліографічний показчик складено цілком об'єктивно, коли він відповідає напрямові, цілям даного показчика та вимогам наукового життя даного часу. Оцінка кожної книги повинна відповідати тим самим вимогам.

Проблема компетенції й авторитетності. Забезпечити доволі авторитетну та всебічну оцінку можливо при органічно-щільній ув'язці, при дійсному співробітництві фахівців окремих наукових дисциплін з бібліографами та бібліотекарями. Колективна оцінка книги й співробітництво бібліографа з фахівцями—гарантують правильне переведення рекомендаційної бібліографії. Ця ув'язка потрібна так у консультаційній праці, в інформаційно-бібліографічних бюрох, як і в редакційній праці навіть наукових журналів, поминувши вже журнали літературні й громадсько-популярні. Знання читача, його запитань, підготовленість в галузі методики рекомендаційної бібліографії повинні сполучатися з знанням даного питання, з умінням орієнтуватися в книжковому матеріалі.

Проблема співвідносної оцінки книги. Треба виробити методи й техніку, щоб з найменшою витратою сил забезпечити оцінку книги не як абсолютної самостійної одиниці, а в її взаєминах з іншими книгами, так у співвідношенні з цілою низкою умов, що ту оцінку міняють (актуальність, застарілість, місцеві та інші умови) (II Всеросс. Библиограф. С'езд. Тезиси к докладам. М. 1926. Стр. 36—37).

Проблема розкладу змісту книжки. Цілі рекомендаційної бібліографії (навіть спеціально-наукової) в багатьох випадках вимагають вийти за межі даної книжки, як індивідууму, та групувати частини різних книжок за їх предметовою близькістю та комплексним об'єднанням. Аналітичність матеріалу, який бібліографуємо, питання про „аналітичну картку“ та аналітичний опис в рекомендаційній бібліографії надзвичайно актуальне, як і правила групування частин різних книг.

Утворення єдиної системи класифікації й термінології різних елементів оцінки та в'яснення соціального призначення книги (типів читачів, приступності, вартості, типів книг і т. ін.). Конче потрібно дійти можливої єдності та найбільшої чіткості. Елементи, критерії що на них базується оцінка й класифікація цих елементів, зосібна одного з них—соціального призначення—найшвидче треба з'ясувати.

Оформлення бібліографічних праць—повинно бути таким, щоб додержано було правил, які виробила описова бібліогра-

272/587
НАЦІОНАЛЬНА
ПАРЛАМЕНТСЬКА
БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ

фія, зрозуміло—з додатками та змінами, що їх вимагає бібліографія рекомендаційна (критична). Проблема адекватного оформлення бібліографії не тільки а) що до книжки, але й б) що до читача, якого вона обслуговує, в рекомендаційній бібліографії що найактуальніша.

Проблема плановости. Неорганізованість, випадковість, паралелізм в переведенні рекомендаційної бібліографії викликають конечну потребу ці явища віджити. Треба запровадити планову за-саду, щоб як найдоцільніше й найощадніше задовольнити реальні потреби, які висуває життя. Насамперед потрібен якнайближчий контакт організації рекомендаційної бібліографії з осередками спеціальної наукової бібліографії. Треба також взяти на облік і розмежувати роботу складання рекомендаційних списків, рецензій, рефератів, оглядів і т. и. поміж різними консультативно-бібліографічними бюро-рами, редакціями, бібліографами то-що.

Перевантаження кожного журналу критичною бібліографією (рецензіями, оглядами и т. ин.) з усіх галузей знання—явище не-нормальне. Потрібні спеціалізація, розподіл тем, наук, пильна редакція бібліографічного розділу. Річ не меншої ваги—взяти на облік, які є, великі тематичні покажчики, каталоги та инше, щоб краще їх поповнити й зосередити увагу на певних покажчиках та каталогах, замість складати на ті самі теми все нові й нові в різних місцях.

З проблемою плановости йде в парі проблема організаційна. Мова мовиться за таку ув'язку й таку організацію відповідних, установ, осіб і т. ин., яка б гарантувала достатню авторитетність рекомендаційної (критичної) бібліографії, забезпечила плановість і колективне співробітництво та на решті, уможливила розробку методичних проблем і термінологічних питань даного виду бібліографії.

Ще А. Бем у журналі „Книгарь“ (Київ. 1919 № 25—26 і № 27) в статтях „Суб'єктивний характер бібліографії“ та „Ідеал вичерпуючої бібліографії“ зазначав: „Ми бачимо, як останніми часами бібліографія поволі наближається до оглядів літератури, які складаються найкращими знавцями свого предмету; ми бачим, як так звана „толковая бібліографія“ (*bibliographie raisonnée*) витісняє в спеціальних галузях бібліографію формальну“. Але „тісний зв'язок бібліографії з розвитком наук ставить дуже високі вимоги перед бібліографом: він не може бути звичайним собі регістратором-техником своєї справи—ні, він повинен бути як найкраще озброєний знаннями в тій галузі, в якій має намір і охоту працювати“... „Чим ширше обсяг бібліографічної праці однієї особи, тим вона (праця) менше задовольняє: очевидно, при сучасному розвитку знання одна людина не може бути справжнім бібліографом в багатьох галузях. А тому бібліографія неминуче повинна стати працею колективною; без цього їй не підвестись на належну височінь, за виїмком хіба бібліографічних монографій“.

Нами розглянуто проблеми компетенції, авторитетности, плановости, організаційна та инші. Вони ніби констатують, яка є суперечність між

вимогою максимальної компетенції бібліографа та його „універсалізмом“. Яким же повинен бути бібліограф рекомендаційної бібліографії? Чи може й чи повинен існувати професіонал рекомендаційної бібліографії—не фахівець окремого наукового питання? Так, повинен: бо 1) бібліографія має свої правила, властивості, норми, яких може й не знати кожен фахівець якого-небудь наукового питання. Крім того, ціла низка вимог життя—2) терміновість праці; 3) потреба комплексувати матеріал часто з різних наукових дисциплін. 4) потреба різносторонньої оцінки книги, не тільки з погляду наукового, але й з погляду просвітніх, читальницьких інтересів і т. ин. й т. ин. промовляють за важливість колективного співробітництва фахівців з бібліографами й бібліотекарями—практиками. В найвищій мірі бажане бібліографічне підготування кожного фахівця, як і конче потрібне наукове підготування бібліографа, але тільки співробітництво фахівців з бібліографами поставить на належну височінь бібліографію спеціальну („повну“ систематичну) й бібліографію рекомендаційну (критичну). Лише органічний зв'язок фахівців з бібліографами в редакціях журналів, збірників, у рефератах, в оглядах літератури з спеціальних наукових питань, в консультаційних бюрох, при складанні покажчиків, списків літератури для школи й т. ин.—тільки близьке співробітництво, а не механічне, формальне редагування дасть потрібну синтезу й дійсно цінний результат. Отже підготувати відповідних бібліографів у галузі рекомендаційної бібліографії є справа відповідальніша й потрібніша, ніж бібліографів реєстраційної бібліографії. Чи може бібліограф рекомендаційної бібліографії, за сучасного стану знання, лишатися пасивним, коли він має діло з певним книжковим матеріалом? Добір матеріалу, поминаючи вже критичні уваги або класифікацію цього матеріалу, самий добір вимагає знання великого числа критеріїв. Що входить у межі даної теми? „Знання“, пише А. Бем (Книгарь. 1919 № 25/26),— „як таке, неподільне; в ньому немає виразних меж, і одна галузь часто так тісно сплітається з другою, що рішуче не покладеш між ними певної границі. А надто відчувається це в науках гуманітарних, які ще й досі не доволі сформувались в процесі свого розвитку. Всякий знає, як тяжко, наприклад, бібліографу в обсягу історії письменства одмежуватись од матеріалу історично-культурного, або як тяжко обминути йому літературу по питаннях релігійного руху й т. инш. Звичайно з цього трудного становища виходять порівнюючи просто: обираючи матеріал, беруть готову загально прийнятну схему поділу знання і на підставі цього хисткого критерія, одно вибирають, друге лишаять на боці. Так за часів, коли поняття історії письменства зливалось із поняттям історії культури, в бібліографію по літературі вносився історично-культурний матеріал; пізніше, коли прийшло захоплення естетичною теорією письменства, в бібліографічних працях з'явився матеріал філософічно-естетичний“... Ми маємо дуже гарний зразок того, як проблема об'єктивності вступає тут в свої права. Ідеологія, напрям, мета покажчика, вимоги науко-

вого й соціального життя даного часу визначають вибір бібліографа. Але, крім знання цього принципу, бібліографові треба орієнтуватися в вимогах наукового життя даного часу, треба знати ступінь розвитку науки, той ступінь, на якому наука перебуває в момент праці бібліографа. Наслідки бібліографії міцно зв'язані з історією науки, не тільки з класифікацією знання. Надто це ясно, коли бібліограф приступає до класифікації свого матеріалу, коли йому треба встановити дрібні підрозділи в якому-небудь питанні, темі. Консультація фахівця буде корисною, але потрібне й загальне підготування бібліографа, розуміння даної науки. Органічний зв'язок, співробітництво фахівців та бібліографів неможливе, коли бібліографи до такого співробітництва не підготовані.

Результат бібліографічних праць залежить від знання матеріалу не тільки з зовнішнього боку, навіть не тільки з боку класифікації наук чи історії даної науки, але й від планування даної науки, від розуміння всіх властивостей кожної книги, яка до рекомендаційного списку заводиться. Учений—фахівець приходить тут бібліографові на допомогу. І коли бібліограф знає доконче потрібну класифікацію й термінологію елементів оцінки (напр., типів читачів, доступності, потрібності, вартості, типу книги и т. ин.), то фахівець докладає свого знання даної наукової галузи. Ми зовсім не домогаємося розмежувати ці ролі—бібліографа й фахівця; навпаки, міцний органічний зв'язок стає все виразнішим в їх праці, наукове підготування бібліографа й увага фахівця до ролі практиків, що працюють з читачем, з книгою—природні висновки з усіх наведених вище міркувань.

3. Організаційні питання рекомендаційної (критичної) бібліографії.

Розміри статті не дозволяють нам, розглянувши основні принципові проблеми*), спинитися ще й на формах, які є, рекомендаційної бібліографії. Оскільки про кожну з цих форм (список виборчий; список з умовними цінувальними означеннями; анотований список, огляд, покажчик, рецензії й т. ин., і т. ин.) можна було б дати окрему статтю, ознайомлення з ними лишимо поки-що на майбутнє. Принципові проблеми визначають методологію й технічний бік кожної форми. Послідовно переводячи в життя основні принципові проблеми—проблему об'єктивності, компетенції, авторитетності то-що (див. вище), ми тим самим підносимо якість тих форм рекомендаційної бібліографії, які ми знаходимо в першому-ліпшому журналі, газеті, книзі. Якій формі давати перевагу в наукових, в літературних, у громадсько-популярних журналах—це діло практики. Реферати, огляди, рецензії, повні списки (наприклад, но-

*) У своєму викладі цих проблем ми додержувались найновіших досягнень бібліографічної думки. Див. доповідь Л. Троповського на II Всерос. Бібліограф. з'їзді (Москва. 1926), також резолюції на доповіді Л. Троповського, Д. Балика, А. Боровського, І. Жука, А. Фомина й О. Вольценбурга.

вин) з оцінкою—звичайна річ для наукових журналів; виборчі списки, анотовані списки, популярні огляди, покажчики, агітаційні форми рекомендації книги—частіше вживаються в політично-освітній практиці, у практиці з масовим читачем, некваліфікованим або малокваліфікованим. Але й висококваліфікованим читачам потрібні „виборчі“ списки, як і масовому читачеві велику підмогу дають рецензії то-що. Провести виразну грань між вживанням форм неможливо. Але в кожній формі будуть різні „типи“ форм. Анотований список буде різних форм; огляд (різні типи); „виборчі“ списки різних типів і т. ин. й т. ин. Ще раз скажемо, діло практики—уточнити, коли віддати перевагу тій чи іншій формі, або які типи даної форми застосувати в тому чи іншому конкретному випадку.

Називаючи цей розділ нашої статті: „організаційні питання рекомендаційної (критичної) бібліографії“, ми в основному мали на увазі не зазначити форми, які існують, і не дати правила, де й як з різних форм користатися, а накреслити де-які практичні завдання, щоб допомогти справі рекомендаційної бібліографії, становище якої (за це вже була мова) зовсім незавидне. Перед нами вирисувалась одміна рекомендаційної бібліографії від бібліографії реєстраційної, описової, документальної з одного боку та від критики з другого. А в тім проміжжє становище рекомендаційної бібліографії (бо розмежування не може бути абсолютним) між реєстраційною бібліографією, між критикою, між спеціальною бібліографією, потім складний комплекс ознак цього виду бібліографії—вона містить в собі й ознаку критичності, й ознаку анотаційності, й соціального призначення (див. перший розділ нашої статті)—свідчить про те, що проблеми, які перед рекомендаційною бібліографією встають, надзвичайно складні, а вимоги, які їй ставлять, різносторонні. Тому теоретичні студії над рекомендаційною бібліографією—це одно з найперших практичних завдань найближчого часу.

Життя вимагає розвивати цей вид бібліографії, але не можна розвивати, не можна далі будувати, не заклавши міцної теоретичної підвалини в ті праці, що виходять та виходять. Розробляти методологію, специфічні методичні й технічні питання, тоб то розробляти й далі перевіряти основні принципи й проблеми, вивчати форми, які існують, розвивати й класифікувати типи й підтипи різних форм рекомендаційної бібліографії, нарешті, встановити елементи (критерії), на яких базується оцінка,—ось те, чого нам тепер треба.

Видавня підручника бібліографії—природний із сказаного висновок.—Але щоб науково розробляти питання рекомендаційної бібліографії та правильно переводити практичну бібліографію, потрібні відповідні робітники. Підготувати бібліографів рекомендаційної (критичної) бібліографії та встановити близький зв'язок між фахівцями, бібліографами в галузі спеціальної бібліографії, та бібліографами рекомендаційної бібліографії — друге завдання найближчого часу.

Щоб установити цей міцний зв'язок між бібліографами та фахівцями наукових дисциплін, потрібна широка інформація про завдання й методи рекомендаційної бібліографії; треба розвіяти той туман упередженості й нерозуміння, який повиває багатьох фахівців в їх стосунках до бібліографів. Показчики та й взагалі всі форми рекомендаційної (критичної) бібліографії, що їх склали самі фахівці наукових дисциплін, надто не відповідають даним науки бібліографії в її розвитку. На ці дані, на ці твердження бібліографічної науки доводиться вважати, як кожному бібліографові доводиться вважати на знання фахівця в його науковій галузі. Широка інформація та наведення наочних прикладів, оскільки методологія рекомендаційної бібліографії корисна, допоможе легше встановити організаційні зв'язки. Журнал рекомендаційної бібліографії, що обслуговуватиме широкі кола осіб, які працюють з книгою, безперечно був би корисним, при чому в журналі повинні бути розділи й практичної й теоретичної рекомендаційної бібліографії. Крім того, в ВИШ'ах треба відновити виклади книгознавства й бібліографії, бо вивчення студентством дисциплін книгознавчих сприятиме тому, щоб встановити зв'язок між фахівцями й бібліографами, поминаючи вже практичне вміння кожної освіченої людини користатися з бібліографії.

Цілком зрозуміло, що третя форма—бібліографічний інститут—потрібна, щоб підготувати бібліографів рекомендаційної бібліографії, організувати як найкраще співробітництво бібліографів та фахівців різних наукових дисциплін і розробляти методологію бібліографії. А втім, сподіватись на утворення Бібліографічного Інституту без великої підготовчої праці не доводиться. Аспірантура в Національній Бібліотеці України, при Науково-Дослідчій Комісії Бібліотекознавства й Бібліографії—річ більш здійсненна,—як і організація курсів підготовки робітників рекомендаційної бібліографії за програмами Бібліографічної Комісії при УАН.

Рівнобіжно з розробкою методології рекомендаційної бібліографії, з підготуванням відповідних бібліографів, з широкою інформацією про основні завдання цього виду бібліографії, з дискусіями про завдання й методи рекомендаційної (критичної) бібліографії, можливо домагатися правильного ставлення бібліографічної праці: 1) в журналах і газетах; 2) у масовій бібліографічній роботі (в бібліотеках, видавництвах); 3) у спеціальній науковій бібліографії. Систематичності й плановості розділів: „Що читати“, „Серед книг та журналів“, розділів рецензій, рефератів та ин. можна досягти при більшій погодженості редакцій між собою, при докладному розмежуванні функцій кожного бібліографічного розділу та кожного інформаційного бюро. Щоб забезпечити авторитетність, можна встановити органічно-цільний зв'язок між бібліографами та фахівцями наукових дисциплін у кожному консультативному бюро, в редакціях, у навчальних комісіях, при складанні підручників для студентства, учнів то-що, в наукових комісіях, де переводиться бібліографічна праця.

Одним з важливих способів поліпшити бібліографію повинно бути видання кращих бібліографічних праць і боротьба, нещадна боротьба з халтурою, надто в рекомендаційній (критичній) бібліографії.

Нарешті, час уже знищити паралелізм, взяти на облік і розмежувати, спланувати збирання різних картотек рекомендаційної бібліографії, що значною мірою зберегло б сили бібліографів, бібліотекарів і фахівців. Коли в Харківській Публічній Бібліотеці складено тематичного каталога на російські видання останніх, післяреволюційних років, коли в Національній Бібліотеці України збираються картотеки з українознавства й краєзнавства, картотека продукційних сил України, Дніпропетровщини, Донбасу й т. и.,—нема потреби в кожній бібліотеці починати працю над тим самим. Тут, в невеликій статті, важко зазначити найраціональніші форми такого співробітництва бібліотек, бібліографічних відділів і навіть окремих фахівців,—але треба розробити ці способи, треба десь реєструвати всі праці, розпочаті, закінчені й т. ин. Бібліографічна Комісія УАН могла б поставити розв'язання цього питання в число тих питань, що вона розв'язує в галузі бібліографії на Україні.

Цими загальними міркуваннями ми кінчаємо свою статтю, сподіваючись, що теоретичні питання, яких ми тут лише злегка торкнулись, будуть розвинені в дальших статтях і працях, а практичні завдання, організаційні питання рекомендаційної (критичної) бібліографії уточнить і бодай частково розв'яже Бібліографічна Комісія УАН.

OL
U 755
521

ВСЕНАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ПРИ УКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК

Д. А. БАЛИКА

ПРО РЕКОМЕНДАЦІЙНУ
БІБЛІОГРАФІЮ

У КИЇВІ

З друкарні П.-З. з ім. Леніна

1927

Ліна 5-00

Б48940

(КР
РК/П)